

STJEPAN GRADIĆ PREMA RUSIJI KRIŽANIĆEVA DOBA

Rusija XVII. st., koju rijetki zapadnoeuropski putnici i slučajni namjernici opisuju kao daleku, više azijsku nego europsku, zaostaku, u sebe zatvorenu i nadasve prema svim novostima, posebno onima koje dolaze sa Zapada, neprijateljski raspoloženu zemlju, za Križanićeva suvremenika i poznanika Stjepana Gradića (1613—1683), službenog diplomatskog predstavnika Dubrovačke Republike kod Sv. Stolice u Rimu i učenjaka, ona nipošto ne predstavlja državu koje bi se trebalo stidjeti ili prešućivati kad se radi o krupnim međunarodnim pitanjima. On je uz Križanića bio jedan od rijetkih zapadnih učenjaka i diplomata u XVII. st. koji je neobičnom pronicljivošću shvatio da se u nepreglednim stepama istočne Europe, u stoljetnoj borbi s osvajačima s Istoka i Zapada, rodilo nešto novo i krupno s čime se kako u tekućoj politici, tako i u budućem odnosu snaga na europskom kontinentu mora ozbiljno računati.

Njegovo zanimanje za tu daleku slavensku zemlju nalazi svoje tumačenje u sklopu tzv. istočnog pitanja, tj. pitanja odnosa europskih naroda s Osmanskom Carevinom. Duboko uvjeren u to da je istočno pitanje najteži i najboljniji problem europske politike, on je njegovu rješavanju posvetio ne samo znatan dio svoga raspokoživog vremena nego i intelektualnih i diplomatskih sposobnosti tako da je s vremenom postao najbolji poznavalac tih pitanja na papinskom dvoru. Pape, posebno Aleksandar VII. (1655—1667) i Inocent XI. (1667—1689), u više su navrata tražili njegovo mišljenje kad se radilo o krupnim međunarodnim pitanjima, posebno o pitanjima vezanim za slavenske narode i njihov odnos prema Turcima. Isto su tako njegovi izvještaji o stanju u Turskom Carstvu s posebnom pozornošću bili čitani u Beču, Parizu i Madridu.

Gradićeva osnovna misao o istočnom pitanju mogla bi se ovako ukratko sažeti: Osmansko Carstvo već je prešlo zenit svoje moći, u što se nije teško uvjeriti ako se pomno promatra što se sve u njemu zbiva. Njime više ne upravljaju veliki sultani poput Murata ili Sulejmana Velikoga, nego ljudi kao što su suludi Ibrahim (1640—1648) i njegov sin Mehmed IV. (1648—1692) koji pokazuju više zanimanja za vlastitu zabavu i dvorske spletke nego za istinsko dobro države. Što se njihovo golemo carstvo već nije raspalo, to u prvom redu treba zahvaliti dvojici izuzetno sposobnih velikih vezira iz kuće Köprülü, ocu Mehmedu (1656—1661) i sinu Fadilu Ahmedu (1661—1676), koji su ga u znatnoj mjeri uspjeli reorganizirati i povratiti mu nekadašnje samopouzdanje. No, unatoč njihovoj mudroj politici i nesumnjivim uspjesima i u unutrašnjoj i u

vanjskoj politici oni nisu mogli zaustaviti njegovo propadanje, nego su ga samo usporili. To je njih, a posebno njihova nasljednika Kara Mustafu (1676—1683), navelo na krivi zaključak da je ono i dalje sposobno voditi osvajačke ratove protiv kršćanskih zemalja kao nekada, pa su se odveć lako upustili u ratne pustolovine koje su ne samo iscrple gospodarsku snagu carstva nego i stajale života cijeloga mlađeg naraštaja. To su najbolje pokazali posljednji ratovi u kojima su oni imali brojčanu nadmoć, ali su pretrpjeli više osjetnih poraza. No koliko god su vidljivi ti znakovi propadanja Osmanskog Carstva, ono samim time nije prestalo biti opasno za europske zemlje. Glavna opasnost ne leži toliko u njegovoj stvarnoj snazi, koliko u političkoj, gospodarskoj i vjerskoj podijeljenosti europskih naroda, što najviše osjećaju na svojim leđima podjarmljeni slavenski narodi. On za to posebnu odgovornost pripisuje Francuskoj Luja XIV, najjačoj zemlji na svijetu, koja bi sama bila sposobna poraziti Turke i izbaciti ih iz Europe, ali to ne čini iz straha da time ne bi ojačalo Njemačko Rimsko Carstvo na čelu s habsburškom Austrijom. Zato se Gradić živo zauzimao za stvaranje europskoga protuturskog saveza u kojemu su, makar i bez Francuske, trebale uzeti udjela sve europske katoličke zemlje i pravoslavna Rusija, koja je za nj pokazala najveće zanimanje i na djelu dokazala snagu svog oružja.

Ti se Gradićevi pogledi uklapaju u širi kontekst njegovih političkih nazora i razmišljanja o položaju i ulozi Dubrovačke Republike u budućem rasporedu snaga kad jednom Turci budu pobijeđeni i istjerani iz Europe. On je, naime, bio uvjeren da Dubrovnik svoju državnu samostalnost u budućnosti sve teže može zasnivati na starom savezništvu i hiru promjenljivih vanjskih okolnosti, nego da je mora biti sposoban sam braniti svim raspoloživim sredstvima i sretnijim izborom vanjskih saveznika, kako onih daljih, kao što je Francuska, tako i onih koji su mu po krvi, jeziku, osjećajima i interesima bili bliži. Sve ga je to navelo da bolje vrednuje njegove iskone i traži etničko i kulturno podrijetlo u prostranom hrvatskom i slavenskom zaleđu. Slaveni su za nj najveći narod na svijetu koji nastanjuje golemo područje od Jadrana na jugu do Baltika na sjeveru i prostranih ruskih ravnica na istoku, jednako kao što je njihov jezik najmnogoljudniji na svijetu. Unatoč tomu njihova dotadašnja uloga u svjetskim zbivanjima, zbog njihove političke i vjerske podijeljenosti, nije ni izdaleka bila u razmjeru s njihovom stvarnom moći. Kad bi se ujedinili, lako bi se oslobodili turskog jarma. Zato je crkveno jedinstvo za Gradića imperativ i pretpostavka političkog oslobođenja. U tu svrhu je on uz pomoć dubrovačkih diplomata na Porti i austrijskih rezidenata budno pazio sve što se događalo u samoj Turskoj i u Rusiji. Plod toga je bilo nekoliko njegovih rasprava pisanih u obliku poslanica upravljenih uglednijim prijateljima. U njima je opisao i raščlanio prilike u Osmanskom Carstvu i na europskom kontinentu: 1. *De praesenti statu Ottomanici imperii*¹ u kojoj je opisao stanje u Turskom Carstvu početkom 60-ih godina XVII. st.; 2. *De bello Cretensi* ili *Epistola ad Gregorium Barbaricum Bergomensem*² koja je željela biti poticaj Mlečanima da se jače angažiraju protiv Turaka u kandijskom ratu (1645—1669); 3. *Discorso al*

¹ Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Reginensis latinus 1476.

² Ondje, Vaticanus latinus 6918, ff. 48—55.

*Cardinal Rasponi del modo di annuntiare la guerra col Turco nell'anno 1664*³ o pokretanju europskoga protuturskog saveza i njegovoj nadmoći na moru nad Turcima; 4. *De bello Hungarico* ili *Epistola ad Jadrensem archipresbyterum Valerium Monte*,⁴ pisana neposredno nakon bitke kod Sv. Gottharda (1. VIII. 1664), u kojoj govori o planovima za oslobodjenje Hrvatske i Ugarske od Turaka pri čemu i bi Hrvati, predvođeni braćom Nikolom i Petrom Zrinskim, imali odigrati jednu od glavnih uloga; 5. *De bello Polonorum adversus Turcas* ili *Epistola ad Illustrissimum et Excellentissimum virum D. Carolum Santamaurea Ducem, Franciae Pari, Lectissimi Delphini educationi Praefecto, Normandiae et Xantonae Proregi, regionum Equiti etc.*⁵ u kojoj opisuje poljsko-turski rat (1672—1673) i zbivanja u Ukrajini.

Što se pak tiče uloge Rusa u oslobodilačkom ratu protiv Turaka, Gradić ih prvi put spominje u raspravi *Discorso al Cardinal Rasponi del modo di annuntiare la guerra col Turco nell'anno 1664*, pisanoj malo poslije bitke kod Sv. Gottharda, s nakanom da preko svog prijatelja kardinala Cesara Rasponija i pape Aleksandra VII. potakne europske vladare da iskoriste tako povoljan trenutak ne samo velike pomutnje među Turcima zbog teške poraza nego i rijetko dobrih odnosa francuskog kralja Luja XIV. s carem Leopoldom. I, kojemu je poslao u pomoć jedan odred od 7000 vojnika, što se pokazalo presudnim za ishod te povijesne bitke. Imajući u vidu tako težak udarac nanesen Turcima, Gradić je dijelio mišljenje braće Nikole i Petra Zrinskog i ostalih hrvatskih i ugarskih plemića da bi taj trenutak valjalo iskoristiti za opći protunapad za oslobodjenje Hrvatske, Ugarske i ostalih slavenskih zemalja⁶, čime bi se ne samo potisnulo Turke na njihovu sjeverozapadnom krilu nego i pomoglo Mlečanima u kandijskom ratu da smanje turski pritisak na Kretu. U tom pogledu Gradić je predlagao pokretanje protuturske ofenzive kontinentalnih razmjera u kojoj bi na sjeverozapadu trebali nastupiti Austrijanci, Mađari i Hrvati, na Sredozemlju papa, Španjolci i Mlečani. Mlečani bi — po njegovu sudu — dobili kandijski rat kad bi im pošlo za rukom presjeći putove opskrbe turske vojske na Kreti, nakon čega bi je bilo lako poraziti. Budući da se turska vojska opskrbljivala iz Male Azije, posebno iz Sirije, nadmoćna kršćanska mornarica bez većih teškoća mogla bi presjeći putove njezina snabdijevanja kao što s to svojevremeno učinili Portugalci s Arapima. U tu svrhu predlagao je napad na Moreju, Malu Aziju ili otok Rod, odakle ne bi bilo teško zagospodariti istočnim Sredozemljem. Iako bi za tu akciju bile dovoljne već spomenute snage, on je smatrao da bi taj pothvat bilo još lakše izvesti kad bi se uspjelo nagovoriti Ruse da napadnu tvrđavu Azov na ušću Dona u Azovsko more koju su oni već prije osvajali. Tom bi se diverzantskom akcijom — po njegovu sudu — skrenulo pažnja turske mornarice na zbivanja u Crnom i Azovskom moru nakon čega bi bilo relativno lako poraziti tursku

³ Ondje, Vaticanus latinus 6902, ff. 47—54.

⁴ Ondje, Regionensis latinus 1476, ff. 10—16.

⁵ Ondje, Vaticanus latinus 6907, ff. 74—78.

⁶ Usp. M. Kurelac, »*Illyricum hodiernum*« Ivana Lučića i ban Petar Zrinski; Zbornik Historijskog instituta JAZU, vol. 6, Zagreb 1969, str. 149—150.

opsadnu vojsku na Kreti.⁷ Od tada su Rusi u Gradićevu razmišljanju stalno prisutni kad se radilo o protuturskim akcijama i oslobođenju potlačenih kršćanskih naroda.

Što se pak tiče oslobođenja slavenskih naroda od Turaka, Gradić je Rusima pripisivao vodeću ulogu. Razloga tomu ima svakako više, ali bi se oni ipak mogli svesti na ove: Rusi su najbrojniji slavenski pravoslavni narod koji je ne samo uspio sačuvati svoju slobodu u odnosu na Turke nego se u više navrata pokazao spremnim da se bori, zabilježivši u tome više vrijednih uspjeha. Ono što je u njemu pobuđivalo posebno zanimanje za taj slavenski narod bila je nada da će se on prije ili kasnije vjerski i politički približiti ostalim europskim narodima, a možda čak i sjediniti s Katoličkom crkvom i preuzeti jednu od vodećih uloga u oslobođenju slavenskih i uopće kršćanskih naroda od Turaka. On je u tom smislu u razgovorima s papom i zapadnim diplomatima više puta ukazivao na veliko značenje Rusije. Zanimljivo je da za razliku od nje ni izdaleka nije davao međunarodnu važnost katoličkoj Poljskoj koja je upravo u to vrijeme, predvođena Janom Sobieskim, bilježila više značajnih uspjeha u brbi s Tatarima i Turcima. Važno je primjetiti da je Gradić došao do tog uvjerenja prije rusko-turskog rata (1676—1681) u kojem su Rusi odnijeli nekoliko sjajnih pobjeda i prije nego su izbili na Crno i Baltičko more.

Ono što je Gradić g. 1664. predviđao i predlagao papi i kardinalu Rasponiju sami su Rusi zatražili poslije svega nekoliko godina, kada su se našli ponukanima da ne čekaju prekrizanih ruku razvoj događaja na drugim bojištima, nego da se pridruže ostalim europskim narodima u borbi protiv Turaka kao zajedničkog neprijatelja. Poticaj za to došao je od gospodara Rusije Alekseja Mihailoviča (1645—1676), koji se nakon poljsko-turskog mira u Buczacu (18. IX. 1672) i prelaskom velikoga kozackog hetmana Doroženka na tursku stranu ozbiljno pobojavao za svoje granice pa je razaslao poslanike na sve važnije europske dvorove da ih pokušaju pridobiti za zajednički rat protiv Turaka. Tako je — između ostalih — u Dresden, Berlin, Beč, Mletke, Firenzu i Rim poslao Paula Menzies⁸. Naročite nade car Aleksej je polagao u papu Klementa X, kao vjerskog poglavara svih katolika, koji su se do tada praktično jedini suprotstavljali prodoru Turaka. Međutim, car je pri tom učinio krupnu diplomatsku grešku davši svom ambasadoru neke upute ponašanja koje su odudarale od općeprihvaćene prakse i ceremonijala na papinskom dvoru i ispustivši u svom pismu papi od 11. listopada 1672. naslov njegova crkvenog primata⁹. Zbog toga je Menzies, odmah nakon dolaska u Rim 17. kolovoza 1673., došao u sukob s papinim nećakom kardinalom Altierijem. Unatoč tomu papa ga je 28. kolovoza primio u audijenciju na Quirinaju, obećavši podršku planovima njegova gospodara.¹⁰ Međutim, do pra-

⁷ Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vaticanus latinus 6902, ff. 47—54.

⁸ Paul Menzies of Pittodells bio je škotski katolik koji se zbog progona katoličke vjere u svojoj zemlji iselio stupivši najprije u službu Poljske, zatim g. 1661. Rusije. U vrijeme svog poslanstva u Rim imao je čin pješadijskog majora (D. Tolstoj, *Le catholicisme romain en Russie*, 1, Paris, Dentu, Libraire-Éditeur, 1863, str. 105).

⁹ T. Theiner, *Monuments historiques relatifs aux règnes d'Alexis Mikhaélovitch, Téodor III et Pièrre le Grand, czars de Russie, extraits des archives du Vatican et de Naples*, 1, Rome, Imprimerie du Vatican, 1859, str. 76—78.

¹⁰ N. dj., str. 74—78.

voga diplomatskog sukoba došlo je tek 4. rujna kada je Menziesu bio uručen papin odgovor u kojem je Klement X. Alekseja Mihajloviča oslovio s *Dilecto filio nobili viro Alexio Michaeli Magno Moschorum Ducii*¹¹, zaničevši mu na taj način carski naslov.¹² Menzies se tomu usprotivio pa je počeo obilaziti razne crkvene dostojanstvenike i diplomate tražeći da papa promijeni svoje držanje i u svoje pismo umese potreban ispravak. Saznavši koliki ugled u Rimskoj kuriji uživa Stjepan Gradić, Menzies ga je posjetio najmanje tri puta i s njim o toj i drugim stvarima vodio vrlo opširne razgovore. Pokazao mu je — između ostaloga — pisma cara Leopolda I. i senata Mletačke Republike u kojima gospodara Rusije oslovljavaju carskim naslovom, a i Aleksejevo pismo papi Klementu X, o kojemu je prethodno bilo govora.¹³ Našavši u Gradiću valjana sugovornika i čovjeka koji je s njim dijelio zajedničke poglede na mnoga važna pitanja međunarodne politike, Menzies je izrazio želju da se s njim češće sastaje i raspravlja o svim pitanjima koja ga budu zanimala. Tako je na Gradićev upit o stanju na ukrajinskom ratištu Menzies odgovorio da su Rusi već zauzeli Azov i donskim kozacima onemogućili prodor u Rusiju vodenim putem, obećavši još veće pothvate ako im se u borbi protiv Turaka pridruže katolički narodi. Na kraju trećeg sastanka Gradić mu je poklonio dva primjerka *Kristijade* Junija Palmotića koju je on g. 1670. bio izdao u Rimu s opširnim prikazom političko-kulturnih prilika u Dubrovniku i Palmotićeve života i rada. Menziesu se taj dar toliko dopao da je zatražio još nekoliko primjeraka obećavši da će ga kad se vrati u Moskvu dati prevesti na ruski tako da »u Rusiji mogu uživati u njegovu čitanju«¹⁴.

Da nekako pomogne Menziesu, Gradić je uskoro uputio kardinalu Altieriju memorandum pod naslovom *Discorso fatto al Signor Cardinale Altieri sopra il trattamento da usarsi all'Ablegato di Moscovia e da darsi al Principe in nome del quale era venuto*. U njemu ga je upozorio na sve posljedice za samu Katoličku crkvu i za druge europske zemlje ako se gospodar Rusije ne prizna carski naslov. Ipak je preporučio određeni oprez iz bojazni da se možda iza ruskih prijedloga o navalnom ratu protiv

¹¹ N. dj., str. 78—79.

¹² Ivan IV. Grozni (1547—1584) bio je prvi vladar Rusije koji se prozvao carem.

¹³ Pismo se sačuvalo u Gradićevoj rukopisnoj ostavštini u Vatikanskoj knjižnici (Vaticanus latinus 6902, ff. 103—107).

¹⁴ O svojim razgovorima s Menziesom Gradić piše: »Questo Signore così nel detto congresso, come in due altri, che mi sono occorsi seco, mostrò gran desiderio di trattar spesso meco, ma io con tutto che sentissi infinito piacere in udirlo ragionare e trattar di materie degnissime di curiosità, ho stimato bene d'usar molto parcamente queste sue gratie e restringere li due ultimi congressi all'occasione di portarli due esemplari della *Christiade*, poema uscito ultimamente alle stampe in lingua slava, che contiene la vita di Christo simile a quella del Vida, sopra la qual opera ho anch'io scritto qualche cosa in latino e postolo per forma di prefazione al principio del libro, che da lui è stato sommamente gradito e stimato con promettermi di farlo imprimere in caratteri ruteni, perchè possa esser goduto in Moscovia; che però dopo haver havuto il primo esemplare me ne ha ricercato degl'altri. Volle che mi trattenessi questa terza volta seco lungamente, non ostante che li conveniva di scrivere due viglietti a Signori Cardinali Orsino et Hassia, che raccomandava il suo negotio al patrocinio del detto Eminentissimo, e che in riguardo degl'interessi di Polonia, regno di sua protezione, co' quali erano congiunte le sodisfazioni che si domandano, si degnasse di proteggerle con Sua Beatitudine, né molto diverso doveva essere il contenuto del secondo viglietto« (Vaticanus latinus 6902, f. 95).

Turaka ne krije dobro smišljen plan o proširenju vlastitih granica, nakon čega bi se Rusi s Turcima mogli lako nagoditi i svoje dotadašnje saveznike ostaviti na cjedilu.¹⁵ No već ostarjeli i bolesni Klement X, njegov nećak kardinal Altieri i državni tajnik Francesco Nerli nisu imali mnogo sluha za ta politička razmišljanja i kombinacije pa je na kraju prevagnula njihova odluka da se ništa ne mijenja u pogledu naslova.¹⁶ Iako se Menzies vratio kući napola obavljena posla, Aleksej Mihailovič je odobrio njegovo ponašanje u Rimu, odgodivši pitanje priznanja svog naslova za pogodniji trenutak¹⁷.

Međutim, taj neuspjeh, ili bolje reći nedostatak političkog sluha pape Klementa X. i njegovih najbližih suradnika Gradića nije obeshrabrio jer je dobro uviđao da između katolika i pravoslavaca i na vjerskom i na političkom području postoji jaz međusobnog nepovjerenja, koji nije novijeg datuma, a i da će trebati mnogo napora da se on premosti na obostrano zadovoljstvo. Zato se odmah nakon Menziesova odlaska iz Rima dao na posao da točno ustanovi što sve jedne udaljava od drugih, ukaže na mogućnost crkvenog i političkog jedinstva i nastupa prema zajedničkom neprijatelju. Plod tih razmišljanja bila je rasprava *Discorso del Signor Abbate Gradi fatto nell'ano 1674 al Cardinale Rasponi sopra i popoli di lingua slava e sopra i popoli e paesi nel quale esso rito si osserva*. Nakon uvodnog povijesnog dijela o podrijetlu Slavena, njihovoj pojavi na povijesnoj pozornici sredinom VII. st., pokrštenju, prijevodu na narodni jezik Sv. pisma, o staroslavenskom bogoslužju itd. autor rasprave izlaze kako je došlo do crkvenog raskola g. 1054. između Rima i Carigrada, odnosno Katoličke i Pravoslavne crkve. Glavna nastojanja oko ponovnog jedinstva pripisuje papama, za koje kaže da su se uvijek trudili da te različite premoste i ponovne uspostave jedinstvo. Njihov rad je bio olakšan činjenicom da nijedan slavenski narod nije upao u krivovjere, nego samo u crkveni raskol, kojim nisu dovedeni u pitanje temelji zajedničke vjere. Najveću zapreku jedinstvu ne predstavlja toliko različiti nauk, koliko stara ra mržnja Grka na latine, koja je navela Focija da im pripíše bezbrojne izmišljotine. Ona je još više raspirena latinskim osvajanjem Carigrada na početku XIII. st., a najviše su je pothranjivali crkveni ljudi, posebno monasi koji su u njoj otišli tako daleko da su od nje napravili neku vrstu vjere, proglašivši svetogrđnima latinske obrede i — što je još najgore — njom zadojili običan svijet. To, naravno, nije moglo ostati bez teških posljedica ni za samu Rusiju, kako se to moglo vidjeti na događajima vezanim za Firentinski crkveni sabor. Ruska ga crkva, za razliku od grčke, uopće nije ni prihvatila nego je protiv patrijarha Izidora, koji ga je potpisao, nakon njegova povratka kući pokrenula veliku kampanju mržnje,

¹⁵ Ondje, ff. 94—96.

¹⁶ L. von Pastor, *Storia dei Papi dalla fine del medio evo*, vol. XIV/1. Roma, Desclée et C. ie, Editeurs, 1932, str. 648—649; A. Theiner, n. dj., str. 74—120; D. Tolstoy, n. dj., str. 74—120; D. Tolstoj, n. dj., str. 319.

¹⁷ N. Carykow, *Un'ambasciata russa a Roma nel XVII secolo. Paolo Menzies de Pitfodels*, »Cosmos catholicus« III (Roma 1901), 69—74; V (1901), 134—138; VII (1901), 201—204; IX (1901) 270—273. Menzies je, nakon povratka u Moskvu 8. IV. 1674, bio promaknut u čin konjaničkog pukovnika i imenovan savjetnikom za vanjskopolićka pitanja Rusije. No najveće priznanje doživio je kad ga je g. 1675. Aleksej Mihailovič imenovao odgajateljem svoga najmlađeg sina Petra, budućeg cara i reformatora Rusije (ondje, IX [1901], 270—273).

što ga je na kraju stajalo glave. Te i takve probleme nije moguće riješiti nikakvim ugovorima ili sastancima nego postupnim stvaranjem drukčijeg raspoloženja, za što treba mnogo vremena.

Moskovska kneževina, kao jedina slavenska pravoslavna država koja je uspjela sačuvati slobodu u odnosu na Turke među drugim pravoslavnim narodima, uživa velik ugled. Ruski knezovi, osim toga, štite i bogatim darovima pomažu pravoslavne crkve po cijelom Istoku. Kad bi bilo moguće pridobiti ruskog kneza za crkveno jedinstvo, bio bi to krupan doprinos jedinstvu i slozi između katolika i pravoslavaca. Njegova apsolutna vlast nad svim podložnicima olakšala bi sjedinjenje njegove države. Sadašnji knez je osim toga vrlo otvoren prema zapadnom utjecaju, pa ga ne bi bilo teško pridobiti za uvođenje grčke i latinske kulture i civilizacije u Rusiji. U njima bi se mogli odgojiti i njegovi sinovi. On rado prima strance u državnu službu, naročito vojsku, povjeravajući im zapovjedničke položaje u želji da je osposobi za borbu protiv Turaka. U tom smislu treba promatrati slanje Menziesa u Rim i u ostale europske prijestolnice. To poslanstvo ima i jedno drugo, vrlo važno značenje. Moskva se, naime, vjerojatno prvi put u povijesti osjetila ponukanom da sama uputi poslanstvo u Rim. Do sada je uvijek bilo obratno.

U okviru tih nastojanja oko crkvenog jedinstva i zajedničke borbe protiv Turaka Rim bi s ruskim knezom trebao uspostaviti pismenu vezu. To neće biti lako zbog neriješenog pitanja carskog naslova na koji knez polaze pravo. Nema nikakva opravdana razloga da mu ga papa ne prizna, tim prije što »car« znači isto što i »kralj«. Već su mu ga priznali mnogi katolički vladari, kao car Leopold I. i poljski kralj Jan Sobieski. Nakon što se udovolji tom njegovu zahtjevu, bilo bi vrlo probitačno uputiti u Moskvu papinskog izaslanika. Trebao bi to biti diskretan i razborit čovjek, po mogućnosti mlađe dobi i otporan na oštro rusko podneblje, koji bi znao na dostojan način odgovoriti na prije ispruženu ruku velikoga ruskog kneza. U oplođenju s njim papinski bi poslanik morao upotrebljavati izraze najvećega mogućeg dostojanstva, ne razbijajući odveć glavu diplomatskim i političkim značenjem toga čina. Na poseban način bi trebao pohvaliti njegovo nastojanje da oružjem u ruci pomogne katoličkoj Poljskoj u njezinoj borbi protiv Turaka i izraziti papinu radost zbog njegovih uspjeha u borbi protiv Turaka. Ruskom knezu to ne bi moglo ne biti drago, posebno ako se istakne da se Bog njime služi kao svojim oruđem za dobro ruskog naroda. U tome ga treba ohrabriti, jer nije moguće da zahvaljujući toj rusko-poljskoj suradnji cijela Europa steče slobodu u odnosu na Turke. Ako uz to ruskom knezu pođe za rukom razbiti savezništvo Tatara i Turaka, otvorio bi time put na jug za kolonizaciju širokih prostranstava, čime bi gotovo udvostručio površinu svoje države. Time bi Rusija stekla ne samo plodne ravnice na jugu nego također izbila na toplo Crno more. Turci bi na taj način ostali bez važne tatarske pomoći, pa bi postali lak plijen slavenskih pobjednika. Gradić ističe da mu je prošle godine ambasador Menzies u povjerenju rekao da bi to bilo dovoljno da se pridobije naklonost Alekseja Mihailoviča.

Nakon ponovne uspostave dobrih odnosa s ruskim knezom moglo bi se od njega tražiti dopuštenje slobodnog vršenja latinskog bogoslužja u nekim crkvama njegove države, posebno u samoj Moskvi, nešto slično

kao što u Rimu već odavno postoje crkve grčkog obreda, što po Menziesovim izjavama ne bi bilo teško postići. Te bi crkve mogle imati dovoljan broj latinskih svećenika i sve što je potrebno za dolično vršenje latinskog bogoslužja obogaćenog crkvenim pjevanjem, što bi bio velik doprinos razbijanju starih predrasuda protiv Katoličke crkve. Ako se k tomu uzme u obzir da bi latinski svećenici po svojoj kulturi i izobrazbi bili daleko ispred svojih pravoslavnih kolega, uspjeh ne bi mogao izostati. Bio bi to dobitak i za Rusiju i velika pomoć njezinu gospodararu. Uvođenje grčke i latinske kulture u njegovu državu ne bi moglo ostati bez snažnog utjecaja na Pravoslavnu crkvu. Učeni ljudi bi konačno bili u stanju čitati zapadne knjige, posebno one koje govore o crkvenom raskolu i njegovim uzrocima. Takvih knjiga na Zapadu ima sva sila, dok se u Rusiji tek po koja nađe. To bi u znatnoj mjeri uklonilo međusobne predrasude i nepovjerenje te smanjilo postojeće razlike. Kultura oplemenjuje ljude, mekša njihove opore čudi i odgaja ih za mir. To vrijedi i za pojedince i za čitave narode. U tome je velika prednost latinske kulture koja je već oplemenila mnoge narode i odgojila ih za mir.

Da se katolici i pravoslavci što više približe jedni drugima, moglo bi se poduzeti nekoliko konkretnih stvari: 1. otvoriti u Rimu nekoliko slavenskih samostana istočnog obreda, kao što već postoje grčki samostani; 2. To bi gostoprimstvo doprinijelo mekšanju tvrde čudi ruskih redovnika, najupornijih zagovornika raskola. Oni bi se boravkom u Rimu lako uvjerali da se njihova vjera i bogoslužje malo ili nimalo ne razlikuju od katoličkih. U tu svrhu moglo bi im se dopustiti upotrebu Vjerovanja bez »Filioque«, kako to predviđa Firentinski sabor, da im se dokaže da Katolička crkva nije uvela ništa novo što oni već ne vjeruju, jednako kao što Pravoslavna crkva njegovim ispuštanjem ništa ne gubi; 3. Ruski redovnici bi u Rimu bili od velike koristi i Katoličkoj crkvi, jer bi strogim opsluživanjem svojih pravila davali dobar primjer katoličkim kolegama.¹⁸

Gradić se g. 1674. još jednom vratio na neke od tih tema, naročito na temu priznanja carskog naslova velikom moskovskom knezu i slanja u Moskvu papinskog izaslanika. To je razradio u spisu *Discorso sopra il titolo di czar da darsi al Gran Duca di Moscovia fatto al Cardinal de'Masimi e da Sua Eminenza dato all'Eminentissimo Altieri*.¹⁹ Spis je — kako stoji u naslovu — preko kardinala Camilla de Massinija²⁰ uputio nećaku pape Klementa X. kardinalu Altieriju zaduženom za papinsku vanjsku politiku. U njemu je sustavno izložio sve razloge u vezi s tim važnim diplomatskim koracima.

Razlozi koji, po njegovu mišljenju, govore protiv slanja tog poslanstva jesu ovi: 1. veliki troškovi puta koji bi još više opteretili ionako praznu papinsku blagajnu, naročito ako bi to poslanstvo vanjskim sjajem moralo dostojno predstavljati papu kao vjerskog poglavara svih kr-

¹⁸ Spomenuta Gradićeva rasprava tiskana je u: I. Turgenev, *Historica Russicae monumenta = ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta*, tomos II, Petropoli, Typis Eduardi Partzi, 1842, str. 236—249.

¹⁹ Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vaticanus latinus 6902, ff. 97—102.

²⁰ O njemu v. R. Ritzler — P. Sefrin, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, V, Patavii 1952, str. 7.

ščana. No ti troškovi ne bi nužno morali biti veliki ako poslanstvo ne bi bilo veliko, kao što je to napravio sadašnji ruski knez kad je slao u Rim ambasadora Menziesa. Ruski dvor, osim toga, rado izlazi na ruku stranim poslanicima u svojoj zemlji dajući im besplatno stan, hranu, pratnju i prijevoz do državnih granica. 2. Mnogo je važnije pitanje priznanja carskog naslova velikom ruskom knezu. Radi se o novosti koju Sv. Stolica do sada nije htjela prihvatiti. Mora se priznati da je ruski knez u tom pogledu teško pogriješio: dok je od pape Klementa X. za sebe tražio priznanje carskog naslova, dotle je on sâm papi uskratio naslov njegova apostolskog primata.

Razlozi koji govore u prilog poslanstva: 1. korist koju bi od toga imala Poljska, posebno ako bi papinskom poslaniku pošlo za rukom ukloniti veliko nepovjerenje između Rusa i Poljaka. Rusi bi svojim zapadnim susjedima pomogli u ratu protiv Turaka, što bi odvratilo Tatare od pružanja pomoći neprijateljima Poljske. Taj bi način pružanja pomoći Poljskoj bio mnogo djelotvorniji od dosadašnjeg slanja gotova novca, što je u velikoj mjeri iscrpilo papinsku blagajnu. 2. Papa bi time stekao velik ugled u cijelom kršćanskom svijetu kao »zajednički otac svih vjernika«. 3. Papinskom poslaniku ne bi bilo teško postići dopuštenje kulturnog djelovanja katoličkih svećenika u Rusiji, od čega bi i katolička crkva i Rusija imale veliku korist. Nakon toga bi se tek moglo očekivati da veliki knez nametne svoju volju Pravoslavnoj crkvi ako se ona bude protivila približavanju Rimu i uzvratiti novim poslanstvom, što bi bila dobra prilika da se s njim povede razgovor o jedinstvu s Poljskom. Nije isključeno da se tim relativno malim ulaganjem ljudskog napora i dobre volje postignu višestruki rezultati, kao što igrač lota ulaže 10 puta manje od onoga čemu se nada dobiti. U konkretnom bi se slučaju uložilo malo ljudskog napora i nekoliko tisuća škuda, a mogući dobitak bi bio približavanje Rusije i Poljske u vjerskom i političkom pogledu, postizanje crkvenog jedinstva i oslobođenje potlačenih kršćanskih naroda iz turskog jarma, što bi višestruko nadmašilo ulog.

Što se pak tiče priznanja carskog naslova velikom moskovskom knezu, riječ je o pitanju čisto teorijske naravi. On taj naslov posjeduje i nitko mu ga ne može oduzeti. Sv. Stolica njegovim priznanjem ne bi ništa izgubila, kao što nije izgubila kad je mantovanskom markizu priznala vojvodski naslov ili kad je španjolski kralj priznao kraljevski naslov gospodaru Portugala. Tomu bi se jedino mogla protiviti činjenica da ni Aleksej Mihailović nije htio papi priznati njegov primatski naslov. »Na taj bi se prigovor moglo dati više zadovoljavajućih odgovora. Prvo, naslovi upotrijebljeni u njegovu pismu za papu su oni isti koje su upotrebljavali njegovi prethodnici za nekadašnje vrhovne svećenike, posebno za Grgura XIII, koji zbog toga u saobraćaju s onim knezovima nisu prestali upotrebljavati naslove uobičajene za ono vrijeme, oslovljavajući ih kao i drugi narodi. Ako se tako postupalo u prošlosti, nema razloga da se i sada ne postupa, tj. da se ne prizna onaj naslov koji im je i do sada bio vlastit, kao što ih se prije oslovljavalo na način koji im je onda bio svojsten.« Papa bi, osim toga, morao prijeći preko takva »verbalnog inata« zbog mnogo važnijih stvari koje bi time mogle doći u pitanje, u prvom redu da se time ne produbljuje postojeći jaz između istočne i zapadne

crkve i time nanese neprocjenljiva šteta kako samoj vjeri, tako i nadi plaćenih naroda da će jednoga ne tako dalekog dana i oni ugledati sunce slobode²¹.

Nije nam poznato na kakav su odjek naišli ti Gradićevi mudri idalekovidni prijedlozi. U to je vrijeme pozornost pape Klementa X. bila usmjerena na Poljsku gdje je veliki maršal Jan Sobieski nakon pobjede nad Turcima kod Hoćima (11. XI. 1673), izvojevane uz obilnu pomoć pape i kardinala Benedetta Odescalchija, nastojao iskoristiti svoju popularnost u trci za kraljevskom krunom (20. V. 1674) i uspješno nastaviti rat protiv Turaka²², pa vjerojatno nije vodio dovoljno računa o tim prijedlozima. Tek je njegov nasljednik Inocent XI. (Benedetto Odescalchi) ponovno počeo davati prednost borbi protiv Turaka nad ostalim planovima.

Stjepan Gradić kao Dubrovčanin ta nastojanja novoga pape nije mogao ne pozdraviti. Za to je imao mnogo valjanih razloga. Ona su, naime, padala upravo u vrijeme najvećih turskih prijetnja slobodi i nezavisnosti njegove domovine, nako što je veliki turski vezir Kara Mustafa u ime imovine u potresu poginulih građana (1667) tražio od Dubrovačke Republike golemu svotu od 2 150 000 talira, da bi je nakon dugih i mučnih pregovora i natezanja ipak smanjio na 145 000 dukata, bacivši u tamnicu dubrovačke poslanike Marina i Sekunda Gučetića, Nikolu Bunića i Đuru Buću dok ona ne bude isplaćena. Gradić je smatrao sretnom okolnošću što su se Rusi u to vrijeme nalazili u ratu s Turcima (1676—1681), pa je u Rimu zagovarao da se ta njihova »plemenita akcija« podrži svim sredstvima. U tom smislu je kako s papom, tako i s njegovim najbližim suradnicima imao više sastanaka i dogovora. U jednom od takvih sastanaka nastojao je uvjeriti papu da pošalje u Moskvu poslanstvo radi priznanja carskog naslova barem Aleksejevu sinu Fjodoru Aleksejeviču (1676—1682), kad ga njegov prethodnik nije htio priznati Fjodorovu ocu, i radi približavanja istočne i zapadne crkve. Bilo je to za vrijeme njihova susreta 8. kolovoza 1678. Gradić je tom prilikom iznio papi povijest odnosa Sv. Stolice s Rusijom od početka XVI. st. do najnovijeg vremena te naglasio svu važnost i korist koju bi od takva koraka imala cijela kršćanska Europa, a posebno Dubrovačka Republika. U tom je razgovoru ujedno iznio papi svoje poglede na turski problem u širem europskom kontekstu i načinu kako bi jednim savezom bilo najlakše pobijediti Turke i jednom ih zauvijek izbaciti iz Europe. Ruse bi — po njegovu mišljenju — što više trebalo podržati u njihovu ratu protiv Turaka jer su više nego dovoljno pokazali da su se voljni boriti i da im se znaju suprotstaviti.²³

Općenito se može reći da je u razdoblju između g. 1678. i 1681. u političkim razmišljanjima i planovima Stjepana Gradića i vlade Dubrovačke Republike Rusija stalno prisutna. U svojim, naime, naporima da nekako smogne veliku svotu koju su tražili Turci, Dubrovčani su se obratili za pomoć papi Inocentu XI. i vladama raznih europskih zemalja. Međutim, svi su izražavali žaljenje zbog teškog položaja u kojem se našla Dubrovačka

²¹ Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vaticanus latinus 6902, ff. 100—102.

²² L. von Pastor, n. dj., str. 649—451.

²³ *Pisma opata Stjepana Gradića senatu Republike Dubrovačke od godine 1667. do 1683.* Izdao dr. Đuro Körbler (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, vol. XXXVII), Zagrabiae 1915, str. 345—349.

Republika, ali gotovo nitko nije htio dati novaca. Da nevolja bude veća, ni sam Inocent XI, koji je inače bio vrlo sklon Dubrovniku, nije ga imao odakle dati jer je stupajući na papinsko prijestolje našao državnu blagajnu ne samo praznu nego i prizuđenu pa je uveo oštre mjere štednje²⁴. Osim toga smatrao je da je bolje novčano pomoći Poljskoj da se naoruža i skupa s Rusima nastavi rat protiv Turaka, nego da i manja svota takve pomoći preko Dubrovnika završi u turskim rukama²⁵. Sva se njegova pomoć Dubrovniku svela na slanje žita, oružja streljiva i vojnih stručnjaka kako bi se on, u slučaju stvarnoga turskog napada mogao održati dok mu druge europske zemlje ne priskoče u pomoć. Zato su Gradić i dubrovačka vlada, velike nade polagali u snagu ruskog oružja, očekujući da će Rusi pobijediti Turke i da će tako konačno doći kraj gramzljivom Kara Mustafi koji je bio glavni pobornik teških prijetnja i ucjena Dubrovačke Republike. U tom smislu budno su pazili na sve što se događalo na rusko-turskom bojištu i o tome izvještavali papu i ostale europske vladare da se u svojim odnosima s Turcima znaju ravnati. O tome u Historijskom arhivu u Dubrovniku postoji prilično velika dokumentacija, sačuvana uglavnom u pismima dubrovačkih ambasadora i diplomata iz Turske vladi u Dubrovniku i vladinim pismima Gradiću u Rim. Tako npr. 25. kolovoza 1678. senat javlja Gradiću da su Rusi kod Čehrina u Ukrajini nanijeli Turcima velik poraz pobivši čak 100000 njihovih vojnika²⁶. Ta je vijest stigla u Dubrovnik s ukrajinskog ratišta za svega 17 dana, a dubrovački senat još ju je istog dana prosljedio Gradiću u Rim da je priopći papi. Tako je Gradić bio prvi diplomat koji je dojavio papi tu veliku novost, koja je u Rimu izazvala pravu provalu veselja²⁷. Slično mu 26. srpnja 1679. javlja o velikom pokretu turske vojske, predvođene Kara Mehmedom, od Alepa prema Crnom moru u namjeri da na ušću Dona u Azovsko more sagrađi veliku tvrđavu koja bi bila brana Rusima i Litvancima. Rusi i Litvanci — navodi senat — imaju čak 300000 vojnika i zauzeli su lijevu i desnu obalu Dona²⁸. 29. kolovoza iste godine javlja mu da su Turci odustali od namjere da grade tu tvrđavu jer su došli do uvjerenja da ona ne bi ispunila njihova očekivanja²⁹. Dubrovčani su znali i za turske namjere da što prije s Rusima sklope mir da bi mogli napasti Poljsku, pa su o tome 7. svibnja 1680. pisali papi preko Gradića³⁰.

Vijesti o uspjesima ruskog oružja u borbi protiv Turaka Gradić je ne samo javljao, prenosio papi i diplomatima katoličkih zemalja u Rimu i pobijao tursku propagandu o navodnim ratnim uspjesima protiv Rusa, nego i samom francuskom kralju Luju XIV. posredstvom francuskog vojvode Charlesa de Montausiera, predsjednika odgajateljskog vijeća mladog Dauphina. Sprijateljili su se g. 1664. kada je Gradić u sastavu svečanoga papinskog poslanstva putovao u Pariz zbog potpisivanja Pi-

²⁴ O tomu v. L. von Pastor, n. dj., str. 12—19.

²⁵ *Pisma opata Stjepana Gradića senatu Republike Dubrovačke*, str. 374.

²⁶ Dubrovnik, Historijski arhiv, *Litterae et Commissiones Ponentis*, 31, f. 66; *Pisma opata Stjepana Gradića senatu Republike Dubrovačke*, str. 356—358.

²⁷ *Pisma opata Stjepana Gradića*, str. 356—358; B. Bogišić, *Sull'epistolario di Stefano Gradi*, »Archiv für österreichische Geschichte« XXXVIII (1867), 432—436.

²⁸ Dubrovnik, Historijski arhiv, *Litterae et Commissiones Ponentis*, 31, f. 201 v.

²⁹ Ondje, f. 209v.

³⁰ Ondje, vol. 32, f. 32.

sanskog mira. Vojvoda Montausier u više navrata slao mu je na dar knjige namijenjene njegovu kraljevskom gojencu, a Gradić — zauzvrat — svoja tiskana, pa čak i rukopisna djela. Tako je g. 1677. preko vojvode Montausiera poslao mladom francuskom kraljeviću četiri svoje rukopisne rasprave o ratovima europskih zemalja protiv Turaka u XVII. st.: 1. *De praesenti statu Ottomanici imperii*; 2. *Discorso al Cardinal Rasponi del modo di annuntiare la guerra col Turco nell'anno 1664*; 3. *De bello Hungarico* i 4. *De bello Polonorum adversus Turcas*. U vezi s poljsko-turским ratom, koji je kao što je poznato — izbio zbog kozačkog pitanja g. 1648, Gradić opisuje i borbe Rusa protiv Turaka hvaleći na poseban način uspjehe ruskog generala Ramadanovskog protiv Kara Mustafe. Svoje obavijesti — navodi — crpio je iz povjerljivih izvora na Porti. Posebno spominje nekog »ugledna i vrlo razborita čovjeka« koji mu s Porte šalje povjerljive izvještaje, misleći vjerojatno pri tom na Simona Renin-gera³¹.

No, kao što su ruske pobjede i uspjesi u borbi protiv Turaka izazivale veliko veselje Dubrovčana u nadi da Turci neće biti u stanju izvršiti svoje prijetnje protiv Dubrovnika, tako su ih i njihovi porazi punili strahom od onoga što bi se nakon toga i njima moglo dogoditi. Početkom listopada 1678. dubrovačku vladu je zahvatila prava panika kad su joj njezini poklisari iz Silistrije na Dunavu javili da je na ukrajinskom bojištu ratna sreća Rusima okrenula leđa te da je Kara Mustafa, unatoč velikim gubicima, ipak pošlo za rukom zauzeti Cehrin³². »Poslije nesretne predaje Cehrina — piše vlada 4. listopada 1678. Gradiću — predviđamo svoju propast u slučaju sukoba, jer smo tako neizmjereno slabi da se nijednog trenutka ne bismo mogli suprotstaviti tako strašnoj sili koja ne ustupa ni pred mnogo jačim državama protiv kojih podiže svoje oružje. Sigurno je da u tom slučaju (ne daj, Bože) ne bismo mogli podnijeti gubitak svoje domovine, svoje slobode i svojih života, koje bismo jednom zauvijek žrtvovali za svoju domovinu da je očuvamo slobodnom sve dok u nama svima, i u svakom pojedincu, teče ijedna kap krvi.«³³ No, na veliku dubrovačku sreću, Rusi su se sve do g. 1681. na bojnom polju vrlo dobro nosili s Turcima i njihovim saveznicima Tatarima, kada su, ostavši bez ikakve pomoći zapadnih zemalja, u mjesecu veljači sklopili s Turcima separatan mir u tatarskom Bahčisaraju na Krimu. Tim su mirom dobili Zaporožje i Ukrajinu do Dnjepra, a svojim protivnicima prepustili područje zapadno od te rijeke³⁴. U međuvremenu ni Dubrovčani nisu čekali razvoj događaja prekrizanih ruku. Znajući da je Kara Mustafa bio zaokupljen ratnim planovima najprije s Rusima i Poljacima, a zatim i s Austrijom, vješto su taktizirali, odugovlačili s isplatom tražene svote i pregovarali o njezinu smanjenju. Budući da se velikom veziru žurilo na

³¹ Rim, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vaticanus latinus 6907, f. 87v.

³² Dubrovnik, Historijski arhiv, Litterae et Commissiones Ponentis, 31, ff. 89—90; usp. N. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, Gotha 1912, str. 178—180.

³³ Dubrovnik, ondje.

³⁴ N. Jorga, n. dj., str. 177—181; J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, V, Gotha 1860, str. 84—85.

vojnu protiv Beča, kojom je želio iskupiti sve dotadašnje turske poraze i neuspjehe, na kraju se morao zadovoljiti mnogo manjom svotom nego što je u početku mislio³⁵.

Zanimanje Stjepana Gradića za Rusiju bil je — kako vidimo — uvjetovano istočnim pitanjem, koje je doživjelo svoj dramatičan rasplet g. 1683. pod zidinama Beča, kada je jednom zauvijek skršena napadačka moć Osmanskog Carstva i kada je počelo njegovo postupno ali nezauzastavljivo povlačenje prema Bosporu. Bio je to ujedno kraj turske prevlasti u istočnoj i jugoistočnoj Europi i početak pune afirmacije Gradićeve domovine Dubrovačke Republike kao nezavisne države. Zasluga za to pripada ne samo njezinoj okretnoj diplomaciji, u kojoj je Stjepan Gradić bio najistaknutija ličnost, i uspjehu austrijskog i poljskog oružja, nego i značajnoj, iako indirektnoj pomoći Rusije. Međutim, to ipak ne umanjuje političko, kulturno i vjersko značenje Gradićevih napora da tu veliku slavensku zemlju približi zapadnom svijetu. Bila je to — usudili bismo se ustvrditi — svojevrsna anticipacija reformi koje je nedugo zatim proveo Petar Veliki u nastojanju da istrgne svoju zemlju iz zatvorenosti i zaostalosti u odnosu na ostale slavenske i europske zemlje.

³⁵ Usp. V. Foretić, *Povijest Dubrovnik do 1808*, II, Zagreb 1980, str. 168—172.

LE JUGEMENT DE STJEPAN GRADIĆ SUR LA RUSSIE AU TEMPS DE JURAJ KRIŽANIC

Résumé

La Russie du XVIIe siècle suscitait un grand intérêt chez Stjepan Gradić (1613—83), représentant diplomatique de la république de Dubrovnik auprès du Saint-Siège, haut fonctionnaire et conseiller du Pape pour les affaires concernant les Turcs et les peuples slaves à la Curie Romaine. Encore qu'il ne disposât que d'informations partielles et en plus d'une occasion partiales, comme d'ailleurs tous ses contemporains en Occident, toutefois — à la différence de ceux-ci — il eut le pressentiment que dans l'immense plaine de l'Europe Orientale naîtrait une grande puissance capable de marquer d'une manière déterminante la vie non seulement des peuples slaves, mais aussi des autres peuples européens. Il entrevit une grande Russie qui, en acceptant de s'unir à l'Eglise catholique, serait entrée dans la communauté des peuples européens et aurait assumé un rôle libérateur vis à des peuples slaves balkaniques soumis au joug de l'esclavage turc. Aussi travaillait-il assidûment en vue d'obtenir l'appui des Papes à l'union ecclésiastique avec l'Eglise Orthodoxe, réservant ainsi à la République de Dubrovnik, état catholique et slave, un rôle de médiation. Il ne manqua pas non plus d'appuyer l'ambassadeur russe, Paul Menzies, venu à Rome en 1672 pour rallier le Pape Clément X (1670—76) à la cause d'une ligue antiturque et pour obtenir en faveur du tsar Aleksej Mihailovič (1645—76), auquel beaucoup de princes européens donnaient encore le titre de Grand Prince de Moscovie, le titre impérial.

Gradić mettait une espérance particulière dans la Russie quand les Turcs cherchèrent, en 1678, à la menacer de destruction. Tandis que cette menace épouvantait le gouvernement, lui prenait prétexte des victoires russes en Ukraine sur les armées turques, qu'il suivait avec un grand intérêt, pour l'encourager à ne pas céder. Il transmettait avec empressement les nouvelles du front ukrainien (qui, en passant par Dubrovnik, arrivait à Rome en moins d'un mois) au Pape Innocent XI (1676—89), lequel s'employa auprès des cours occidentales pour former une ligue antiturque, ainsi qu'aux ambassadeurs auprès du Saint-Siège et à leur gouvernement. Il cherchait à la fois à détruire les effets de la propagande turque qui exploitait de prétendus succès dans la guerre contre les Russes, et à exalter la gloire des armées russes.